

Avalikud laulud

Hasso Krull. Ava. Kaheksakümmend kuus luuletust. Tartu: Kaksikhammas, 2021. 112 lk.

Hasso Krulli „Ava” on möödunud aasta parim luulekogu. Tegu on ühtlasi Krulli tugevaima luulekoguga viimasel kümnel aastal. Mitte kuigi paks raamat on ülimalt polüfooniline, selles kohtuvad pidevalt erinevad, isegi vastandlikud hääled, lausujad, tundetoonid, süžeeliinid ja meeolulud, mida üritan järgnevalt jõudumööda eritleda. Õeldu vihjab võimalusele, nagu oleks raamat eklektiline või sisuldasa laialivalgud, kuid asjalood on sootuks vastupidi.

„Ava” on tihedalt läbikomponeeritud tervik, isegi poem, milles domineerib maagilise loitsu vormis poetiline joovastus. Seda kannavad eri liine kokku põimivad rütmiliselt korduvad juhtmotiivid eesotsas *avaga* (aga oluline on ka *vari*). N-ö nimimotiiv tuleb mängu juba esimeses luuletuses kogu raamatut võimaldava ruumina („üks aga tuleb nähtavale”, lk 7; vrd „ava laieneb / ava avardub ta liigub juba silmapiiri poole”, lk 13). Järgnevalt väljendab *ava* kujund suuri ja olulisi üldistusi („kodu on see pehme ava / mis paigal püsida ei lase”, lk 29; „see juhuslik ava / mis jäi kahe silmapiiri vahele / ongi saatus”, lk 54), kuid teisalt vilksab see mõttekäigus justkui peidetult (lk 21, 41, 74). Raamatu viimases luuletuses saabub ekstaatiline kulminatsioon erinevate avamiskäskluste kuhjamisena: „jumalanna / ava ava meel” (lk 107).

Avanenud luuleroom on paljumõõtmeline, selle peamiseks ülesehitavaks

printsibiiks on **müüdilisus**. Ühelt poolt on see käesoleva sajandi Krulli luulele omane, kuid teisalt on see müüdilisus iselaadi. Sedapuhku ei süveneta kuigivõrd soome-ugri unelevasse aeglusse ega eesti rahvalaulu nagu kogus „Kui kivid olid veel pehmed” (2014; mõnes üksikus kohas vilksatab siiski algriim, nt lk 12) ning ei vaadelda süüdistava kõõrdpilguga indoeuroopa müüte (nagu kogus „Euroopa”, 2018). „Ava” müüdid on sünteetilis-kaleidoskoopilised, harmooniliselt koos toimetavad erinevatest müütidest ja (aja)lugudest pärit arhetüübid ja tegelased – näiteks Dionysos Vanapagan, neandertali Ariadne, Alice imedemaal, Mohammed Atta ja Tšingis-khaan, lohedest rääkimata. Õige pisut domineerib selles virvarris Dionysose ja Ariadne lugu, seda võib välja lugeda tegelaste esinemissagedusest, Nietzsche laenatud lõputsiitadist (lk 112), aga ennekõike raamatut läbivast poetilisest joovastuspingest, mis väljendub kõige puhtamalt kordustega kehtestatud loitsulisuses (lk 64, 92, 98, 104, 106–107), samuti luulekeele voolavuses. Krull on „Avas” üht otsa pidi liikunud tagasi eepose „Meeter ja Demeeter” (2004) juurde, kuid toonasest palju kergemas ja muhedamas võtmes.

Järgmiseks tulebki öelda, et „Ava” on muhe, **humoorikas**, kohati suisa naljakas raamat. Pangem tähele, et müüt on tõsine asi, ning kui selle juurde astub nali, peaks tulemuseks olema kas paroodia või sarkastilise moonutuse korral grotesk. Kõnealusel raamatus seda ei juhtu, tõsidus ja huumor tasakaalustavad teineteist. Üheks humoorikaks võtteks on kirjanduslike parafraaside põimimine n-ö tõsise jutu sekka:

Vercingetorix ütles: Caesar, sa võid võtta vabalt

aeg tuleb maa ja mere pääl
varsti saad nuga
(lk 14)

Kogus leidub ka luuletus, kus loitsitakse erinevaid kandidaate välja kutsudes igavest taastulekut, põimides sellesse parafraasi („tule tagasi helmemänd”, lk 64). Selliseid kohti on veelgi (lk 9, 26). Kõige selgemalt, tögamiseni välja, visatakse nalja siiski filosoofide ja filosoofemide üle:

filosoofid vakatavad kogunevad Platoni
koopasse

arutama
mis tunne on olla nahkhiir (lk 31)

aeglaselt liigub rongkäik kantakse plakateid
Sokrates Platon Descartes identsus reaalsus
(lk 37)

Üks luuletus kipuks justkui võtma õudusloo mõõtmeid, suhkrupea seest väljub kuri kolp, kuid see õudus laguneb naljaks veel enne piirjoonte võtmist, sest tegu on *cogito* kolbaga:

ma kahtlen kõiges urises *cogito*
minu jaoks polegi teid olemas
ma hammustan teid (lk 11)

Nali on Krulli raamatus päästev element, mis asub sealsamas, kus on oht: nt ähvardav nihilism materialiseerub kirsse õgivaks Kaki Kingiks, kes sööb ennast lõhki (lk 37).

Kõik ei ole siiski naljaks pööratud, raamatus leidub ka tõsiseid **tsivilisatsioonikriitilisi** kohti, heidetakse pilk inkvisiitori majja, tüdruk jookseb läbi kõrbe peagi algavate laskude eest, kostab kirvelööke ning

mootorite mürin
matab hääle mida vanasti
nimetati mõistuseks
(lk 61)

Kõike seda on nagu pipart supis, parasjagu vähe, et mõjuda ega tekiks oht pidada luule dominandiks poliitilist programmi. Viimane oht on praegu erakordselt suur ning sellest pole puutumata jäänud ka Hasso Krulli raamatud (nt „Euroopa”, aga kõige selgemalt õigesti elamise õpetust sisaldavad väikesed poemid proosas, „Tänapäeva askees”, 2020).

Olgugi et filosoofe on „Avas” omajagu tõgatud, ei ole raamat ka ise **abstraktse mõtlemise** patust puhas, unenäoliste sündmuste keerisest tõusevad aeg-ajalt pinnale üldistavad mõtteterad:

kas elada mitut elu poolikult
või ühte elu täielikult
(lk 20)

elu on erandite erand
ta ei saa toituda iseendast
ega olla üks ja seesama organism (lk 31)

võimalused on lõplikud
tõsiasiad mida ei saa lammutada
ega valmistada (lk 33)

Mõistagi ei järgne sellistele sedastustele argumenti, tekst libiseb edasi unenäoliste sündmuste kirjeldustesse, mida on raske käsitleda mõttetera avavate näidetena. Filosoofide selgesõnalise pilamise kõrval leidub „Avas” siiski ka filosoofilisi allusioone, kõige äratuntavamalt Friedrich Nietzschele, kelle taotluseks oli teatavasti filosoofia ja kunsti ühendamine dionüüsiliseks loomeks. *Ava* kõrval teise juhtmotiivina vilksatav *varigi* pole Juhan Liivi ahistatav vari, vaid pigem ikka see, kes Nietzschele rändajaga kaasas käis. Kõige otsesem parafras on kõielkõnd linnaplatsil (lk 40),¹ seda sisaldavas luuletuses ühinevad taas filosoofiline, müüdiline ja poeetiline

¹ Vrd F. Nietzsche, Nõnda kõneles Zarathustra. Raamat kõigile ja ei kellelegi. Tlk J. Palla. Tallinn: Olion, 2006, lk 15–16.

mõõde: Krulli loos kõnnib köiel vanavana-isa otse esivanemate ilma.

Müüdiline aegruum, eriti kui osa selle ehituskividest pärineb väljastpoolt indo-euroopa aimest, on unenäoline, lineaarset loogikat eirav. Nõnda on see paljudes Krulli luulekogudes ja valdavalt ka „Avas”: lüürilise mina kogemused on sageli **eba- määrased**, isegi hüplikud (vt ka lk 29):

istun aias ja kuulan lõolaulu
aga minu neandertali hing
kuuleb hoopis midagi muud
ta kuuleb mingit kauget kõma (lk 24)

Kuid see ei ole läbinisti nõnda: üks üllatus on Krullil lugejale veel varuks, üks proovikivi kunstilise terviku säilitamise vägitööle ette seatud. Nimelt leidub „Avas” fantaasiamaailma tulevargi kõrval terve rida ilma ühegi kunstliku kummas- tuseteta omaeluloolisi luuletusi, seda võiks nimetada suisa **argieluliseks** kihistuseks. Eks nõndagi ole Krull varem kirjutanud, viimati kogus „Kandsime redelit ka- sas” (2017), enne seda raamatus „Veel ju vist” (2012). Kuid seni on müüdiline ja argieluline aines olnud tal eri raamatute pealiiniks ning „Ava” argielutekstitid on varasemast puhtamad, st kummastavate- imelike ümberlülitusteta. On mälestus- pilte lapsepõlvest (lk 59) ja noorusest taas- iseseisvunud Eestis (lk 55), tundepildikesi

mehe-naise suhtest (lk 44). Kriitiliselt vaa- dates ei tohiks selline aines luulekogusse sobida, peaks olema teise meeleolu, teise raamatu teema. Kuid ometi kõik sobitub tervikusse, muutub ebaargiseks, omandab üleüldise ekstaatilise tundetooni. Kõige ehedamalt avaldub see sobitumisime liht- sas luuletuses, kus ema ootava lapse kär- situd küsimused muutuvad korduste läbi loitsuliseks, nagu kõik muugi „Avas”:²

millal emme koju tuleb
ma ei tea
aga millal ta koju tuleb
umbes kahe tunni pärast
kas kahe minuti pärast
ei ikka kahe tunni pärast
ma ei jõua oodata (lk 58)

Ärgu jäägu sellest eritlusest mulje, justkui oleks luulekogu liigitatav puhta- kujulisteks erinevat sorti tekstideks. Krulli luuletustes põimuvad kõik esile toodud tasandid ning küllap veel nii mõnedki, mis kriitilise pilgu eest varjule jäid, joovastavas tähenduste ringmängus. Ava meel ja saa sellest osa!

LEO LUKS

² Olgu mu hinnangu kaudseks kinnitajaks asjaolu, et Joosep Susi valis just selle luuletuse kõigi teiste võimalike seast oma analüüsiobjek- tiks „Suitsu nurgas” (Sirp 18. III 2022).